

Konrad Buczkowski
Paweł Ostaszewski
Paulina Wiktorska

Sprawozdanie Z XI Konferencji Europejskiego Towarzystwa Kryminologicznego – Wilno, 22 – 24 września 2011 roku

Głównym tematem XI Konferencji Europejskiego Towarzystwa Kryminologicznego, która odbyła w dniach 21-24 września 2011 r. w Wilnie (Litwa) było zagadnienie zmian w podejściu do problematyki przestępczości i karania we współczesnej Europie („*Rethinking Crime and Punishment in Europe*”).

Wygłaszane przez uczestników konferencji referaty najczęściej obejmowały prezentację wyników prowadzonych przez autorów badań, przez co przekazywały bardzo konkretną wiedzę, ale także dostarczały nieocenionych informacji o metodologii badań kryminologicznych. W tym kontekście warto było zwrócić uwagę na szereg wystąpień zaprezentowanych na wybranych sesjach i wykładach dobrze obrazujących wykorzystywane metody badań.

Jednym z popularniejszych we współczesnej kryminologii sposobem zbierania danych jest badanie sondażowe realizowane na reprezentatywnej bądź niereprezentatywnej próbie mieszkańców kraju bądź jego regionu.

Najprostszą metodą analizy tak zebranych danych jest przedstawianie frekwencji poszczególnych odpowiedzi. Wystąpienia ograniczające się do takich informacji dotyczyły między innymi oceny pracy policji i wymiaru sprawiedliwości oraz zaufania do tych instytucji. Metodę tę wykorzystał reprezentujący Litwę Laima Žilinskienė prezentując uszeregowania krajowych instytucji publicznych według stopnia ich zaufania wyrażanego przez badane ofiary przestępstw i oceny ich skuteczności w walce z przestępczością („*Confidence in Lithuanian law enforcement agencies: crime victim's perspective*”). Niewątpliwą zaletą formatu konferencji była możliwość natychmiastowego skonfrontowania odpowiedzi tej szczególnej grupy z odpowiedziami reprezentatywnej próby Litwinów (Evaldas Visockas, „*Trust in justice system: challenges for institutions in low trust societies*”).

Prezentowane na konferencji wyniki bardziej zaawansowanych metod analizy danych zebranych w badaniach sondażowych, tak zwanych analiz wielowymiarowych, często obejmowały problematykę determinantów lęku przed przestępczością.

Badania poświęcone temu zagadnieniu należą do jednych z najczęściej realizowanych we współczesnej kryminologii i także w Wilnie zaprezentowane zostało całe ich spektrum. Polskim akcentem była prezentacja możliwości usprawnienia metod analitycznych stosowanych w tego rodzaju badaniach (Paweł Ostaszewski, „*Improvement of empirical model of fear of crime*”), belgijskim – empiryczna weryfikacja trzech podstawowych modeli

teoretycznych zjawiska (Christophe Vandeviver, „*Fear of crime in the EU15 & Hungary: assessing the vulnerability, victimization & incivilities model*”), włoskim – analiza zmian w czasie mikro i makro-społecznych determinantów lęku przed przestępczością (Maria Giuseppina Muratore, „*What do fear real? Differences in analysing crimes and fear trends over time*”), zaś czeskim – prezentacja zastosowania analizy klastrowej do bardziej precyzyjnego grupowania osób przejawiających różne aspekty obawy przed wiktylizacją (Zuzana Podana, Jiri Burianek, „*Fear of crime and trust in the wind of change: a story about adaptation on risks*”).

Analizy wielowymiarowe były także wykorzystywane między innymi do opisu determinantów braku zaufania do policji i wymiaru sprawiedliwości (Anjuli van Damme, Lieven J.R. Pauwels, „*Distrust in the criminal justice system: the role of individual & municipality level characteristics*”).

Wyniki innego polskiego badania, którego wyniki zostały zaprezentowane przez Waldemara Florczaka, stanowiły także przykład stosowania takich zaawansowanych metod statystycznych do analiz współzależności wskaźników makro-ekonomicznych i poziomu rejestrowanej przestępczości („*Macro-level determinants of crime in Poland: an economic approach*”).

Kolejna grupa interesujących badań, których wyniki były prezentowane na konferencji, to tak zwane badanie terenowe. Warto było zwrócić uwagę na cztery takie projekty, dwa opisujące dworce kolejowe w belgijskim Ghent (Arne Dormaels, Marleen Easton, „*Urban governance of security through bubbles of security? Case-study of Ghent central railway station*”) i austriackim Wiedniu (Matthias Gaderer, Monika Gebhart, Christopher Schlembach, Anita Eichhorn, Andrea Pumberger, „*Security work in urban transition spaces: from railway stations to urban entertainment centers*”), jeden dotyczący systemu monitoringu wizyjnego lotniska (Dominic Kudlacek, „*Video surveillance and fear of crime within critical infrastructures*”) oraz poświęcony tak zwanej „dzielnicy zabawy” w belgijskim Kortrijk (Famke Deprins, „*Integral safety in party neighborhood: when going out is no longer just fun*”).

Badania powyższe wykorzystywały różne ilościowe i jakościowe metody zbierania danych, takie jak: pogłębione i kwestionariuszowe wywiady z „użytkownikami” danej przestrzeni miejskiej (czyli jej mieszkańcami, pracownikami ochrony, osobami zarządzającymi, sklepikarzami czy restauratorami), obserwację interakcji międzyludzkich zachodzących w tej przestrzeni (np. obserwacje interwencji pracowników ochrony wobec osób „niepożądanych”) i analizę dokumentów charakteryzujących różne aspekty badanego obszaru. Tego typu badania łączyła zwykle próba oceny całościowego funkcjonowania systemu zapewnienia bezpieczeństwa na danym terenie i jego wpływu na użytkowników.

Inną szybko rozwijającą się metodą badań kryminologicznych jest analiza przestrzenna (*crime mapping*). Jej podstawą jest odwzorowywanie zjawisk społecznych, w tym poziomu przestępczości, na mapach. Wyniki analizy tak zagregowanych danych zostały zaprezentowane także podczas jednego z wykładów na sesji plenarnej konferencji (Renee Zauberman, „*Space, insecurity and victimization*”). Zastosowanie tej metody pozwoliło autorce na ukazanie skupisk problemów społecznych, problemów przestępczych i składu ludnościowego w regionach administracyjnych Paryża i jego okolic.

Przykładem zaprezentowanych na konferencji wyników pogłębionych nieustrukturyzowanych wywiadów było badanie wpływu relacji nieletnich sprawców czynów

karalnych z rodzicami i partnerami na powrotność do przestępstwa (Diane van Drie, Sanneke van Groningen, „*Desistance from crime among persistent juvenile offenders: the role of parents and partners*”). Wyniki te pokazują, że pozytywne „relacje miłosne” (oraz w mniejszym stopniu pozytywne relacje z rodzicami) są istotnym czynnikiem powstrzymującym młodych mężczyzn i młode kobiety przed ponownym popełnianiem czynów karalnych.

W kontekście badań nad powrotnością do przestępstwa warto także zwrócić uwagę na dobrą ilustrację projektu badań podłużnych nad wpływem sytuacji zawodowej w grupie nieletnich sprawców czynów karalnych (Hanneke Palmen, Maaïke Wensveen, Arjan Blokland, „*Work & crime: a longitudinal study on the effect of work on delinquency among young adults*”). Analiza wieloletniej historii aktywności zawodowej i skazań za popełnione przestępstwa przyniosła potwierdzenie teorii kontroli społecznej: osoby pracujące istotnie częściej nie powracały do przestępczości. W okresie aktywności zawodowej badanych ich aktywność przestępcza była zdecydowanie mniejsza. Interesująca zależność została wykryta dla grupy kobiet – te częściej wracały do popełniania przestępstw w okresie pobierania świadczeń socjalnych z tytułu niezdolności do pracy bądź wychowywania dzieci, niż w okresach, gdy były bez pracy i bez prawa do zasiłku.

Rozwój nowych technologii otwiera przed badaczami możliwość korzystania z całkowicie nowych metod badawczych. Warto było w tym kontekście zwrócić uwagę na dwa referaty.

Pierwszy z nich prezentował wynik analizy częstości wpisywania określonych słów i fraz w wyszukiwarce internetowej Google (Michael Brown, „*Are people really interested in crime? An exploratory study of EU and US citizens' Google searches*”). Firma ta gromadzi bardzo szczegółowe dane o każdym realizowanym na świecie za jej pośrednictwem zapytaniu i umożliwia analizę takich zapytań (np. występowania w nich słów „przestępstwo”, „akt terrorystyczny”, czy „molestowanie seksualne”) pod kątem miejsca i czasu ich pojawiania się. Tym samym dostarczając informacji, co tak naprawdę interesuje ludzi w poszczególnych krajach i pośrednio czy na przykład są oni zaniepokojeni określonymi zjawiskami.

Drugi referat omawiał wyniki zastosowania statystycznej metody analizy historii zdarzeń na bazie danych o zebranych z miejsc popełnienia przestępstw śladów DNA znanych i nieznanymi sprawców (Marre Lammers, Wim Bernasco, „*The influence of previously committed crimes on the likelihood of arrest of serial offenders*”). Analiza takiej bazy danych pozwoliła badaczom na stworzenie typologii jednokrotnych i wielokrotnych sprawców przestępstw (uwzględniając także tych jeszcze nieznanymi organom ścigania, a identyfikowanych jedynie po obecności na miejscu przestępstwa tego samego kodu DNA) oraz zbadanie prawdopodobieństwa ich późniejszego wykrycia. Ustalenia sugerują, że holenderska policja istotnie częściej identyfikowała sprawców niespecjalizujących się w jednym typie aktywności przestępczej, a popełniających i przestępstwa przeciwko osobie i przeciwko mieniu.

Na zakończenie tej części sprawozdania z konferencji - poświęconej metodom badań kryminologicznych - warto bardziej szczegółowo przyjrzeć się szczególnie obiecującej prezentacji próby odpowiedzi na jedno z ważniejszych pytań kryminologii: Ile tak naprawdę jest przestępstw? (Alfredas Kiškis, Svetlana Justickaja, Rokas Uscila, „*Two-ray' model of investigation of registered and latent crime in Lithuania*”).

Badacze, analizując dane o liczbie przestępstw pochodzących z oficjalnych statystyk i sondażowych badań wiktyimizacyjnych, stworzyli prosty wzór mający ostatecznie rozwiązać tę zagadkę:

$$\text{RAS} = \text{Rec} + (\text{Vict} - \text{Rec}) \times (\text{Rep}/\text{Vict})$$

Gdzie:

RAS – rzeczywista liczba przestępstw.

Rec – liczba przestępstw zarejestrowanych.

Vict – liczba przestępstw, których padli ofiarą respondenci badania wiktyimizacyjnego.

Rep – Liczba przestępstw, których padli ofiarą respondenci badania wiktyimizacyjnego i które, jak podali, zostały zgłoszone organom ścigania.

Wzór uwzględnia liczbę przestępstw odnotowywanych przez policję, liczbę przestępstw deklarowaną w badaniach wiktyimizacyjnych oraz deklarowany przez respondentów odsetek przestępstw zgłoszonych policji.

Interesującym jest wykorzystać podany wzór i obliczyć rzeczywistą liczbę, na przykład, rozbojów popełnionych w Polsce w 2008 roku. Jak wynika z policyjnych statystyk w tym roku miało miejsce 16.320 rozbojów i dodatkowo 979 kradzieży rozbójniczych oraz 1.160 wymuszeń rozbójniczych (łącznie 18.459 przestępstw rozbójniczych). Jednocześnie 17 tysięcy przebadanych w styczniu 2009 roku respondentów Polskiego Badania Przystępczości (w wieku od 15 roku życia) deklaroowało, że padło ofiarą 440 rozbojów¹. W przeliczeniu na 32.253.384 mieszkańców Polski w tym wieku (w 2008 roku) daje to 835.453 tego rodzaju przestępstw. Respondenci ci zgłosili 205 rozbojów, co daje odsetek zgłoszeń na poziomie 46,6%. Zakładając, że badani mogli nie rozróżniać poszczególnych typów przestępstw rozbójniczych, do wzoru podstawiamy ich ogólną liczbę i otrzymujemy następujący wynik:

$$\text{„Rzeczywista liczba rozbojów”} = 18.459 + (835.453 - 18.459) \times (0,466) = 399.009$$

Jak widać więc obliczona w ten sposób rzeczywista liczba rozbojów byłaby wyższa od rejestrowanej przez policję o ponad 20 razy, co stawiałoby pod dużym znakiem zapytania wiarygodność podawanych przez respondentów informacji o fakcie zgłoszenia przestępstwa organom ścigania. Rozbój jednak jest tradycyjnie uważany za przestępstwo o niskim współczynniku zgłaszalności, warto więc przetestować opisywaną metodę na przestępstwie zgłaszanym szczególnie często – kradzieży samochodu. W 2008 roku policja odnotowała 17.669 takich przestępstw. Respondenci Polskiego Badania Przystępczości mówili zaś łącznie o 60 czynach², czyli w przeliczeniu na populację Polski 113.133, co dawałoby „rzeczywistą liczbę kradzieży samochodów” równą 104.022. Liczba ta jest prawie sześciokrotnie wyższa od tej podawanej przez policję, co niestety sugeruje, że takie proste porównywanie danych o przestępstwach pochodzących z badań wiktyimizacyjnych i oficjalnych statystyk, choć obiecujące, jest jednak obarczone istotnymi problemami. Wydaje się więc, że respondenci badań wiktyimizacyjnych istotnie przeszacowują liczbę przestępstw, jakich padli ofiarą i ich

¹ Pełna treść pytania brzmiała: „Czy w ciągu ubiegłego roku (2008) – a jeśli tak, to ile razy – był(a) Pan(i) ofiarą rozboju, czyli czy ktoś zabrał lub usiłował coś zabrać Panu(i) (np. pieniądze, telefon komórkowy, część garderoby) używając przy tym siły lub grożąc jej użyciem?”

² Pełna treść pytania brzmiała: „Czy w ciągu ubiegłego roku (2006) – a jeśli tak, to ile razy – ktoś: włamał się do Pana(i) samochodu i go ukradł?” Ze statystyk policyjnych wynika, że kradzież w wyniku włamania jest najczęstszym sposobem popełniania tego przestępstwa, ale można było się spodziewać, że szacunki oparte na odpowiedziach na to pytanie będą w pewien sposób zaniżać całkowitą liczbę kradzieży samochodów.

odpowiedzi można traktować jedynie jako przybliżenie do wiedzy o rzeczywistych rozmiarach przestępczości.

Z pozostałych zagadnień poruszanych na konferencji, warto zwrócić uwagę na sesję dotyczącą problematyki więziennictwa, prowadzoną przez Islę Masson (*King's College London*), która wystąpiła z referatem pt.: „*The voices of mothers serving their short prison sentence*”. Zwrócono w nim uwagę na niecelowość stosowania krótkoterminowych kar pozbawienia wolności wobec kobiet. Kary poniżej 1 roku więzienia stanowią większość spośród wszystkich kar orzekanych wobec kobiet skazywanych w Anglii i Walii. W tym czasie kobiety pozostają w separacji od rodziny, co utrudnia im powrót po odbyciu kary do ponownego, prawidłowego wypełniania swojej roli społecznej. Jest to szczególnie krzywdzące dla dzieci pozostających pod ich opieką. Wobec większości z tych kobiet wystarczające byłoby zastosowanie sankcji wolnościowych. Pociągałoby to za sobą znacznie mniejsze koszty finansowe, psychologiczne i emocjonalne.

Katarzyna Celińska (*The University of New York, John Jay College of Criminal Justice, New York*) w swoim wystąpieniu podkreśliła, jak wielką rolę odgrywa rodzina w życiu kobiet przebywających w więzieniu. Jednocześnie zwróciła uwagę na praktyczne trudności związane z możliwościami zapewnienia kobietom przebywającym w więzieniach zadawalających kontaktów z najbliższymi. Wynikają one chociażby z faktu istnienia odrębnych placówek penitencjarnych dla kobiet. O ile w przypadku mężczyzn zasadniczo udaje się realizować postulat osadzania ich w więzieniach najmniej oddalonych od dotychczasowego miejsca zamieszkania, o tyle w przypadku kobiet bardzo często jest to niemożliwe, ponieważ więzień takich jest niewiele. Wysokie koszty odwiedzin obciążające rodziny więźniarek pozostają więc często barierą dla podtrzymywania kontaktów. Jest to dotkliwe zwłaszcza dla matek, które zostają odizolowane od dzieci i pozbawione możliwości opieki nad nimi a także wpływu na ich rozwój i wychowanie. Może to doprowadzać do procesów frustracji, destrukcji i problemów w ponownym wejściu w rolę matki („*The Role of Family in the Lives of Incarcerated Women*”).

Podczas panelu poruszony został również temat sprawiedliwości naprawczej w więzieniach. Nikolas Stamatakis (*Ghent University Belgium*) przedstawił różnice w systemie izolacyjnym i restytucyjnym. Podkreślił jednak, że pomimo ich oczywistości nie można wykluczyć efektywności działań o charakterze restytucyjnym podejmowanych wobec skazanych odbywających kary pozbawienia wolności. Zwrócił uwagę, że więzienie często inicjuje cykl zdarzeń, które poprzez ukaranie, stygmatyzację, marginalizację, wykluczenie, prowadzą do ponownego osadzenia w placówce penitencjarnej. W instrumentach opartych o idee restytucyjne dostrzegł szanse aby cykl ten przerwać i przywrócić skazanego społeczeństwu. Pokreślił jednak, że założenia tego nie można generalizować na całą populację skazanych, uwzględniając czynnik ludzki i podatność na oddziaływania korekcyjne („*Restorative Justice in Prisons: Merging the Concepts of Restoration and Imprisonment*”).

Ostatni referat w panelu wygłosił Algimantas Čepas (*Law Institute of Lithuania, Vilnius*). Dotyczył on zmian w litewskim systemie penitencjarnym oraz instytucjach o charakterze probacyjnym. W swoim wystąpieniu Čepas skupił się przede wszystkim na reformach prawa karnego materialnego, procedury karnej oraz prawa karnego wykonawczego, jakie przeprowadzono na Litwie ponad 10 lat temu. Podkreślił, że reformy miały charakter nowatorski a ich szczególnie korzystnym efektem było wprowadzenie rozwiązań o charakterze probacyjnym obok środków retrybutywnych. Nieco uwagi poświęcił

również rozwojowi systemu pomocy postpenitencjarnej i pomocy socjalnej dla sprawców przestępstw („*Changes within the Systems of Penitentiary Institutions and Probation in Lithuania*”).

Ciekawa dyskusja odbyła się przy okazji sesji poświęconej metodologii nauczania kryminologii („*Pedagogical Advances in International Criminology*”). Wśród referentów znaleźli się: Matthew Hall – University of Sheffield UK (z referatem: „*Internationalising Criminology: Pedagogical Issues and Methods*”), Chris Lewis, Tom Ellis – University of Portsmouth UK („*How Students Can Learn from Real Life Research*”), Rosemary Berberet – The City University of New York („*Learning Assessment in International Criminology*”), Binta Kim, Alida Merlo – Indiana University of Pensylwania Indiana, USA („*ESC Meeting Presentations and European Journal of Criminology Publications: International Studies*”).

Zaprezentowano w niej modele nauczania kryminologii w przyjęte w poszczególnych placówkach uniwersyteckich. Zwrócono uwagę na specyfikę nauki, oraz na problematyczne zagadnienie: czy w ogóle uprawnione jest mówienie o zawodzie kryminologa, czy raczej jest to dziedzina naukowa umożliwiająca (czy może czasem niezbędna) do podejmowania pracy w pewnych zawodach. Podkreślono jednocześnie, że wśród młodzieży podejmującej edukację uniwersytecką nie ma często świadomości, w jaki sposób studia kryminologiczne mogą się przekładać na faktyczne kompetencje zawodowe i możliwość znalezienia pracy po ich ukończeniu.

Jedną z konkluzji było twierdzenie, że kryminologowie powinni starać się szerzyć w społeczeństwie informacje na temat dziedziny naukowej jaką jest kryminologia i różnorodnych możliwości jej wykorzystania na gruncie nie tylko teoretycznym ale i praktycznym w wielu interesujących zawodach.

Warto ponadto odnotować pozostałe wystąpienia przedstawicieli naszego kraju na konferencji.

Krzysztof Krajewski z Uniwersytetu Jagiellońskiego w swoim referacie („*Crime and Punishment in Central and Eastern Europe During the Last 20 Years – Is the Region Different from Rest of Europe?*”) przedstawił dane pokazujące trendy w przestępczości oraz reakcji na nią na przestrzeni ostatniego dwudziestolecia w krajach naszego regionu i dokonał porównania ze statystykami z państw Europy Zachodniej wskazując na istotne różnice w liczbie przestępstw rejestrowanych oraz osób skazanych na kary izolacyjne.

Anna Kossowska z Instytutu Nauk Prawnych PAN zaprezentowała wyniki prac zespołu badawczego Zakładu Kryminologii, dotyczące zagadnienia wpływu mediów na postrzeganie przestępczości przez polskie społeczeństwo oraz występowaniu w nim lęku przed przestępczością („*The Role of Politicians and The Media in Society's Perception of Crime in Poland*”). W swoim wystąpieniu zwróciła również uwagę na zmiany w wypowiedziach polityków, którzy niekorzystne zjawiska społeczne próbują wykorzystywać do bieżącej polityki i zyskiwania popularności wśród wyborców (zagadnienie tzw. populizmu penalnego).

Beata Czarnecka-Działuk (INP PAN, IWS) zaprezentowała wystąpienie dotyczące sytuacji osób nieletnich przed sądami pt. „*Bad, Worse, The Worst? Profile of Juvenile Offender Treated as Adult in the Criminal Court*”. Wystąpienie prezentowało wyniki badania przeprowadzonego we współautorstwie z Katarzyną Drapałą (IWS).

Monika Płatek (Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego) w swoim wystąpieniu „*Sexual Autonomy Revisited*” przedstawiła argumenty przemawiające za

wprowadzeniem do prawa karnego i postępowania karnego teorii autonomii seksualnej – zaproponowanej przez Stevena Shulhofera, a po raz pierwszy zastosowanej w praktyce przez Europejski Trybunał Praw Człowieka w sprawie M.A. przeciwko kradzieży.

Natomiast Beata Gruszczyńska (Instytut Polityki Społecznej i Resocjalizacji Uniwersytetu Warszawskiego) przedstawiła wyniki pilotażowego badania przeprowadzonego w Polsce poświęconego zagadnieniom przestępczości z użyciem przemocy wobec kobiet („*Violence Against Woman Pilot Study for Fra. Main Results in Poland*”).

W trakcie konferencji wręczona została Europejska Nagroda Kryminologiczna przyznawana przez Towarzystwo. Laureatem nagrody za rok 2011 została prof. Inkeri Anttila z Uniwersytetu w Helsinkach (Finlandia), była dyrektor HEUNI za jej wkład w rozwój europejskiej kryminologii.

Nagrodę dla Młodego Kryminologa (*Young Criminologist Award*) otrzymała Sappho Xenakis z Uniwersytetu w Oksfordzie za jej artykuł „Duma i uprzedzenie: Prawnoporównawcze Badanie Korupcji na przykładzie Wielkiej Brytanii”.

Kolejna – 12 Konferencja Europejskiego Towarzystwa Kryminologicznego odbędzie się w dniach 12 – 15 września 2012 r. w Bilbao (Hiszpania).